

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Andrea Horvatić

**KREATIVNA UPOTREBA RECIKLAŽNIH MATERIJALA U NASTAVI
LIKOVNE KULTURE**

DIPLOMSKI RAD

Slavonski Brod, 2019.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

**KREATIVNA UPOTREBA RECIKLAŽNIH MATERIJALA U NASTAVI
LIKOVNE KULTURE**

DIPLOMSKI RAD

Predmet i naziv kolegija iz kojega je tema diplomskoga rada: Metodika likovne kulture I

Mentor: izv.prof.dr.art. Goran Kujundžić

Student: Andrea Horvatović

Matični broj: 2731

Modul: A

Slavonski Brod, srpanj 2019.

Ovaj diplomski rad posvećujem svojim roditeljima koji su mi bili velika podrška tijekom cijelog mog školovanja, a posebno mojoj majci zbog koje sam završila ovaj poziv i odlučila krenuti njezinim stopama.

Želim zahvaliti svom mentoru, izv.prof.dr.art. Goranu Kujundžiću, na usmjeravanju, pomoći i strpljenju tijekom izrade ovog diplomskog rada.

SAŽETAK

U Nastavnom planu i programu nastave Likovne kulture propisane su nastavne teme koje učitelji trebaju provesti s učenicima. Većinom se učitelji odlučuju na „tradicionalne“ likovne tehnike, bile one slikarske, crtaće ili tehnike modeliranja, kao što su olovka, tempere ili glinamol. Dok se neki učitelji odlučuju te iste nastavne teme odraditi s „neobičnim“ likovnim tehnikama koristeći pritom razne didaktički neoblikovane materijela, tj. predmete koji se mogu pronaći skoro u svakom kućanstvu, poput tkanina, raznih gumba, boca, kutijica i slično, misleći pritom da je takav izbor tehnika kreativan. Cilj je ovog diplomskog rada provjeriti potiče li neobičan izbor likovnih tehnika kreativnost kod učenika ili se ta kreativnost zadržava samo na učiteljevoj ideji takve provedbe nastavne teme. Analizirana su dva likovna priručnika s kreativnim idejama korištenja reciklažnih materijala (tj. didaktički neoblikovanih materijala), a nakon njihove analiza provedeni su prilagođeni nastavni sati u svrhu istraživanja kako sam materijal i učiteljeva uputa djeluju na kreativnost učenika. Nakon provedenih sati i analize radova učenika, uočeno je da je samo na jednom nastavnom satu uočena velika raznolikost u učeničkim radovima, iz čega možemo zaključiti da je učenička kreativnost bila na visokoj razini, dok su se na ostala dva sata pojavljivali uglavnom slični ili isti učenički radovi, bez očiglednog prisustva kreativnosti.

Ključne riječi: kreativnost, likovna kultura, likovne tehnike, reciklažni materijali

SUMMARY

The Teaching curriculum and the curriculum of Art Culture prescribe the curriculum subjects that teachers have to go through with their students. Most teachers choose "traditional" art techniques, such as painting, drawing or modeling techniques, such as pencils, tempers or glinamol. While some teachers decide to do the same lessons with "unusual" art techniques, using various items that can be found in almost every household, such as cloth, various buttons, bottles, boxes, and so, thinking of how creative their usage is. The goal of this paper is to check whether the unusual choice of artistic techniques stems creativity among students or that creativity remains only on the teacher's idea of such a teaching topic. There were two creativity books analyzed with creative ideas of using recycled materials and after the analysis of those classes there were three classes held but adapted in a way how material itself and teachers guidance influence on students creativity. After classes were held and students' work analyzed,

it was noticed that only on one class there was a great diversity in students work, from which we can conclude that students creativity was at a high level, while on the other two classes students work appeared mostly similar or completely similar, without the obvious presence of creativity.

Key words: creativity, art culture, art technics, recycled materials

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. KREATIVNOST	2
2.1. Divergentno mišljenje u likovnoj kreativnosti	2
2.2. Razvojni stupnjevi kreativnosti	3
2.3. Razvoj likovne kreativnosti u razredu	3
2.4. Ometanje dječje kreativnosti	5
2.5. Pojava šablona	6
3. LIKOVNE TEHNIKE	7
3.1. Crtačke tehnike	7
3.2. Slikarske tehnike	7
3.3. Grafika	8
3.4. Kiparstvo	9
4. RECIKLIRANJE I RECIKLAŽNI MATERIJALI	10
5. METODOLOGIJA	13
5.1. Cilj	13
5.2. Hipoteze	13
5.3. Zadaci	13
5.4. Varijable	14
5.5. Uzorak	14
5.6. Instrument i postupak istraživanja	14
5.7. Postupak provođenja istraživanja	14
6. ANALIZA PRIJEDLOGA KREATIVNE UPOTREBE RECIKLAŽNIH MATERIJALA	16
6.1. „Magnetne zmije“	16
6.1.1. Opis	16
Slika 1. Projekt „Magnetne zmije“ (Jurin, 2017: 28-29)	17
Slika 2. Projekt „Magnetne zmije“ (Jurin, 2017: 30)	17
6.1.2. Analiza	18
6.2. „Svemirske letjelice“	19
6.2.1. Opis	19
Slika 3. Projekt „Svemirske letjelice“ (Jurin, 2017: 50-51)	19
Slika 4. Projekt „Svemirske letjelice“ (Jurin, 2017: 52-53)	20
6.2.2. Analiza	20
6.3. „Didaktički cvjetovi“	21

6.3.1. Opis	21
Slika 5. Projekt „Didaktički cvjetovi“ (Jurin, 2017: 82-83)	21
Slika 6. Projekt „Didaktički cvjetovi“ (Jurin, 2017: 84)	22
6.3.2. Analiza.....	22
6.4. „Leptir“ 6.4.1. Opis	23
Slika 7. Projekt „Leptir“ (Jurin, 2017: 96-97)	23
Slika 8. Projekt „Leptir“ (Jurin, 2017: 98)	24
6.4.2. Analiza.....	24
6.5. „Ptica“	25
6.5.1. Opis	25
Slika 9. Projekt „Ptica“ (Jurin, 2017: 100-101).....	25
Slika 10. Projekt „Ptica“ (Jurin, 2017: 102)	26
6.5.2. Analiza.....	26
6.6. „Narukvica sa šljokicama“	27
6.6.1. Opis	27
Slika 11. Projekt „Narukvica sa šljokicama“ (Kay i sur., 2013: 28-29)	28
6.6.2. Analiza.....	28
6.7. „Cvijet od plastične boce“	29
6.7.1. Opis	29
Slika 12. Projekt „Cvijet od plastične boce“ (Kay i sur., 2013: 52-53).....	30
6.7.2. Analiza.....	30
6.8. „Čudovište od čarape“	31
6.8.1. Opis	31
Slika 13. Projekt „Čudovište od čarape“ (Kay i sur., 2013: 54-55).....	31
6.8.2. Analiza.....	32
6.9. „Staklenka akvarij“	33
6.9.1. Opis	33
Slika 14. Projekt „Staklenka kao akvarij“ (Kay i sur., 2013: 14-15).....	33
6.9.2. Analiza.....	34
6.10. „Dvorac“	35
6.10.1. Opis	35
Slika 15. Projekt „Dvorac“ (Jurin, 2017: 34-35)	35
Slika 16. Projekt „Dvorac“ (Jurin, 2017: 36)	36
6.10.2. Analiza.....	36
6.11. Zaključak nakon analize priručnika.....	37
7. ANALIZA UČENIČKIH RADOVA	38

7.1. Analiza radova učenika prvog razreda („Bubamare od plastičnih boca“)	39
7.2. Analiza radova učenika drugog razreda („Cvjetovi od kolutića i salveta“)	42
7.3. Analiza radova učenika trećeg razreda („Transformeri“)	45
8. RASPRAVA O REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA	53
9. ZAKLJUČAK	55
LITERATURA	57

1. UVOD

Osim učenja čitanja, pisanja, rješavanja raznih matematičkih zadataka, upoznavanja glazbe, prirodnih i društvenih pojava te likovnog izražavanja, zadaća je učitelja, također, u učeniku potaknuti kreativnost i divergentno mišljenje. Kreativnost definiramo kao sposobnost stvaranja novih ideja, produkata ili kombinacija tih ideja u novim situacijama, na način koji je za tu osobu sasvim nov (Vizek Vidović i suradnici, 2003). Kreativnost je urođena svoj djeci, nekoj više, nekoj manje, a kreativnost kao vještinu treba, kod sve djece, poticati i uvježbavati. U nastavi Likovne kulture najviše možemo vidjeti koliko su učenici kreativni. Njihovu kreativnost moguće je uvježbavati bez obzira na vrstu likovne tehnike koju koristimo u rješavanju likovnog problema. Kako bismo izbjegli pojavu istih ili sličnih radova, učenicima se ne daju direktne upute kako izvršiti zadatak, već se koriste razne motivacijske priče ili glazba prema kojima će učenici, prema zamišljanju, moći riješiti zadani likovni problem.

U dječjem razvoju potrebno je težiti većem razvitku dječje kreativnosti. To možemo postići korištenjem neuobičajenih likovnih tehnika. Samim time što će se učenici susresti s novim tehnikama i materijalima koje mogu koristiti postepeno ćemo njihovu kreativnost dovoditi na viši stupanj. Ali, samom upotrebom neuobičajenih likovnih tehnika, ako cijeli proces nije kreativno vođen od strane učitelja, vrlo je vjerojatno da likovni produkt učenika neće postići stupanj kreativnosti koji se očekuje. Sve više učitelja počinje koristiti razne predmete iz kućanstva u nastavi Likovne kulture, poput raznih kutijica, bočica, tuljaka kuhinjskih ručnika, tkanina, gumba i slično. Ovakve materijale koje koristimo bez njihovog preoblikovanja nazivamo didaktički neoblikovanim materijalima. Samim time što se tim materijalima pronalazi nova svrha, možemo ih nazvati reciklažnim materijalima.

U interesu je ovog diplomskog rada bilo, istraživanjem pronađenih kreativnih ideja upotrebe reciklažnih materijala, predvidjeti koje bi od tih ideja potaknule razvoj učeničke kreativnosti, a koje bi ideje ometale njihovu kreativnost te predložiti kako te ideje prilagoditi da ipak potaknu učeničku kreativnost. Nakon analize dvaju priručnika provedena su istraživanja u prva tri razreda osnovne škole. Ovo istraživanje provedeno je u obliku nastavnih sati Likovne kulture, na način prilagođen materijalu, pristupu vođenja nastave te samim učenicima. Cilj je bio provjeriti kako kreativno korištenje reciklažnih materijala u nastavi Likovne kulture utječe na učeničku kreativnost. U tu su svrhu provedena istraživanja u Osnovnoj školi Vjekoslava Klaića

u Garčinu, u odjelima prvog, drugog i trećeg razreda. Svrha je ovog diplomskog rada osvijestiti da sama učiteljeva kreativna ideja za uporabom reciklažnih materijala u nastavi Likovne kulture ne mora nužno značiti da će učenici te iste materijale kreativno upotrijebiti. Nadalje, cilj je ovog diplomskog rada ispitati hoće li učenici uz poticajno učiteljevo vođenje pokazati svoju kreativnost ili će se pojaviti veći broj istih ili sličnih radova.

2. KREATIVNOST

Kreativnost se opisuje kao mogućnost snalaženja u dosad nepoznatim situacijama, pronalaženje rješenja na nove probleme, pronalaženja oblika ili drugih detalja u nečemu gdje ostali to ne vide. Kreativnost je definirana kao „mentalni proces kojim osoba stvara nove ideje ili produkte, ili kombinira postojeće ideje i produkte na način koji je za nju nov (Vizek Vidović i suradnici, 2003)“.

Kreativnosti se pristupa kroz dva pogleda. Prvi pogled na kreativnost je kao na osobinu, a drugi se odnosi na kreativnost kao vještinu.

Prvi pogled uključuje Guilfordov (1967.) model inteligencije koji podrazumijeva konvergentno i divergentno mišljenje. Konvergentno mišljenje bazira se na pronalaženju samo jednog točnog odgovora na postavljeno pitanje ili problem. Zadaci za ispitivanje konvergentnog mišljenja sličie zadacima s uobičajenih testova inteligencije ili klasičnih ispita znanja. Dok pristup divergentnom mišljenju traži da se na zadani problem odgovori na originalne, nove načine.

Drugi pogled koji gleda na kreativnost kao na vještinu, podrazumijeva da je kreativnost vještina koju treba poticati i uvježbavati kod učenika, a pritom je važno ukloniti sve ometajuće podražaje te stvoriti poticajno kreativno okruženje (Vizek Vidović i suradnici, 2003).

2.1. Divergentno mišljenje u likovnoj kreativnosti

Divergentno mišljenje podrazumijeva pronalaženje novih i originalnih rješenja na zadani problem ili zadatak.

Sastavnice divergentnog mišljenja likovne kreativnosti su sljedeće:

- osjetljivost za probleme – sposobnost otkrivanja likovnih problema
- fluentnost – raspolaganje bogatstvom ideja
- originalnost – sposobnost otkrivanja novih ideja
- elaboracija – razrađivanje originalne ideje u detalje
- fleksibilnost – lako napuštanje uhodanih putova.

Kreativnost podrazumijeva pojmove procesa i produkta te ih usko veže jedan uz drugi. U dječjem likovnom izražavanju stvarnije je očekivati kreativan proces, nego kreativnu realizaciju

likovnog produkta. Ako želimo kreativnu realizaciju likovnog produkta, potrebno je kreativno vođenje cijelog procesa (Grgurić, Jakubin, 1995).

2.2. Razvojni stupnjevi kreativnosti

Razvoj likovne kreativnosti Irving Taylor je svrstao u pet stupnjeva:

- kreativnost spontane aktivnosti – samostalno izražavanje, spontan izraz,
- kreativnost usmjerene aktivnosti – spontano izražavanje uz svjesno nastojanje za poboljšanjem,
- kreativnost invencije – opažanje i izražavanje novih likovnih odnosa,
- kreativnost inovacije – donošenje značajnih promjena u likovnom izrazu unošenjem složenijih likovno-jezičnih i tehničkih mogućnosti,
- kreativnost stvaranja – stvaranje potpuno novih likovno-pojmovnih sustava (Grgurić, Jakubin, 1995).

2.3. Razvoj likovne kreativnosti u razredu

Razvoj kreativnosti, a tako i likovne kreativnosti, trebao bi biti dio svakog nastavnog procesa. Učitelj bi nastavu, kao i samo okruženje u kojemu se učenici nalaze, trebao prilagoditi na način koji je poticajan za razvoj kreativnosti. Da bi se to postiglo, učitelj može primijeniti neke od sljedećih postupaka:

- slobodnom komunikacijom s učenicima provjeravati njihove likovne ideje i produkte,
- prihvatiti i cijeniti učenikove ideje i originalna razmišljanja,
- ne podcjenjivati učenikove ideje i ne klasificirati ih kao pogrešne ili krive,
- alternativnim pitanjima poticati učenike na donošenje različitih rješenja na problem,
- ohrabriti učenike da sami pronađu što veći broj različitih rješenja na likovni problem, ohrabriti ih potpitanjima (može li se nešto odraditi na drugačiji način ili možda doraditi i sl.),
- za vrijeme likovnog procesa poticati i naglašavati kreativna i originalna rješenja te poticati ostale učenike na stvaralaštvo,
- omogućiti učenicima rad s raznim materijalima i likovnim tehnikama (npr. reciklažnim materijalima),

- organizirati posjete muzejima, izložbama i raznim galerijama te nakon tih posjeta s učenicima razgovarati o njihovim dojmovima (Grgurić, Jakubin, 1995).

Također, učeničku kreativnost možemo poticati postavljanjem različitih alternativnih pitanja kao što su sljedeća:

- pamćenje – tko?, kada?, gdje?,
- konvergentno mišljenje – kako?, zašto?, objasni!,
- divergentno mišljenje - na koliko načina možeš?, što bi se moglo dogoditi kad...?, imaš li drugu ideju?,
- vrednovanje – usporedi, što je bolje, ljepše?.

Još jedan način poticanja kreativnosti je tzv. *oluja ideja*. Provodi se na način da učitelj učenicima predstavi neki problem i traži što više ideja kako bi isti mogao riješiti. Pravila pri vođenju *oluje ideja* su:

- svi trebaju imati priliku iznijeti svoje ideje,
- ideje nije dozvoljeno vrednovati,
- što više ideja to bolje (veća vjerojatnost za prisutnost dobrih ideja),
- poželjna je integracija i kombinacija ideja (nova kombinacija već spomenutih ideja),
- evaluacija nakon iznošenja svih ideja (posebnu pozornost obratiti na dobre ideje) (Vizek Vidović i suradnici, 2003).

Također, važni su aspekti u razvoju dječje kreativnosti u likovnom stvaralaštvu korištenje igre kao metode učenja i oslobađanje od uzora. U dječjem pristupu likovnom stvaralaštvu vrlo veliku ulogu imaju razigranost, znatiželja, sloboda u samostalnom oblikovanju vlastite likovnosti. Ovi aspekti su prisutni kod čovjeka kroz djetinjstvo, ali se gube samim odrastanjem. Zbog toga je važno primjenjivati igru kao metodu učenja kako bi što duže zadržao taj dječji pristup likovnom stvaralaštvu te ih iskoristiti kao spoznaju i motivaciju za daljnji rad i učenje. Samim korištenjem igre kao metode učenja u učenicima pobuđujemo zanimanje i znatiželju u rješavanju likovnih problema, a krajnji je cilj kod učenika razviti trajni interes u likovnom istraživanju. Ali, da bi se kod učenika zadržao interes i zanimanje za kreativno i originalno rješavanje likovnih problema, potrebno je ograditi ih od mogućih pojava šablona, što se može postići izbjegavanjem zahtijeva da učenik precrtava nešto ili se koristi raznim imitacijama gotovih oblika. Time se izbjegava pojava sličnih ili istih rješenja na likovne probleme (Grgurić, Jakubin, 1995).

2.4. Ometanje dječje kreativnosti

Ometanje stvaralaštva bitan je dio ograničavanja dječje kreativnosti. Do ometanja najčešće dolazi zbog nerazumijevanja važnosti kreativnosti u razvoju djeteta te se tu javljaju učenja djeteta kako nešto napraviti, naslikati ili nacrtati. Ovakav pristup daje suprotan učinak, dijete gubi interes za likovno stvaranje jer mu je ograničeno samostalno likovno izražavanje.

Načini ometanja kreativnosti podijeljeni su u dvije skupine: sve oblike izravnog miješanja te uplitanje u likovne radove djece. Najizraženiji primjer ometanja stvaralaštva je crtanje djeci. Djeca nacrtane oblike prepoznaju, ali ne razumiju njihovu svrhu i stoga im se ograničava moć shvaćanja i stvaranja novih oblika. Jednako loš učinak na razvoj dječje kreativnosti utječe i ispravljanje dječjih oblika. Svako ispravljanje dječjeg oblika ograničava u djetetu slobodu za izražavanjem, dijete se osjeća nesigurno u vlastite ideje, što na kraju ima velik utjecaj na razvoj dječje kreativnosti.

U slikovnicama za bojenje također se nalaze elementi koji ometaju dječje stvaralaštvo. Oblici u tim slikovnicama obično su pojednostavljeni ili djeci vrlo složeni, naturalistički prikazi. Jednostavne oblike djeca vrlo brzo ispunjavaju, a time i vrlo brzo pamte te ih u daljnjem likovnom izražavanju koriste, umjesto da samostalno osmisle vlastite oblike. Složeni, naturalistički oblici u djetetu bude osjećaj nesigurnosti, dijete je svjesno realističnosti takvog prikaza te se zbog toga kod njega javlja osjećaj nesposobnosti za likovni izražaj.

Izlaganje dječjih radova također je jedan od razloga ometanja dječjeg stvaralaštva. Radovi su izloženi na svim mjestima i djetetu je, nesvjesno, nametnuto njihovo percipiranje, a time i nametanje viđenih oblika i ograničavanje u slobodnom vlastitom izražavanju.

Kroz vrednovanje i procjenjivanje likovnih radova djece također dolazi do ometanja stvaralaštva. Svaka procjena ili uspoređivanje dječjeg rada s vremenom blokira njihov osjećaj slobode izražavanja, a samim time i kreativnost. Ovi postupci dovode do pojave proglašavanja stvaranja novih oblika i novih izražaja nesposobnima, a imitiranje naturalističkih shema vrijednima.

Također, svako komentiranje i prigovaranje likovnog rada, kao i ocjenjivanje, kod djeteta budi osjećaj manje vrijednosti i nesigurnosti u njegov likovni izražaj. Osim kritike, i prenaglašavanje vrijednosti, tj. prečesta pohvala dječjeg rada, umjesto djetetove želje za likovnim izražajem i uživanjem u njemu, kod djeteta se javlja potreba za pohvalama.

Inzistiranje i forsiranje urednosti i preciznosti u dječjem likovnom izražavanju također ograničava stvaralaštvo. U djetetu se javlja strah da ne uprlja papir ili stol na kojem radi te izaziva nespretnost. Potrebno je objasniti da slučajne mrlje ne umanjuju vrijednost likovnog rada (Belamarić, 1987).

2.5. Pojava šablona

Pod pojmom šablone podrazumijeva se izričaj koji nije originalan, nema vidljive individualnosti njegovog autora, a upotrebljavaju se općepretpostavljeni, gotovi oblici. Samo korištenje šablone ne zahtijeva poseban trud ni razmišljanje oko njenog korištenja, a samim time ograničava razvoj kreativnosti.

Šablone nastaju u najranijoj dobi, kada dijete ima već tri ili četiri godine. U to doba dijete, uz nedovoljno upućenog roditelja ili odgojitelja, dobiva upute kako nešto nacrtati (čovjeka, cvijet, lice, sunce u kutu papira), naslikati ili napraviti. Sama šablona u crtežu ne predstavlja opasnost, ali je prihvaćanje šablonskog ponašanja samo po sebi opasno jer dijete u daljnjem životu može prihvatiti društveno prilagođena ponašanja koja mogu naštetiti njegovom zdravlju.

Djeca odmalena imaju potrebu za zaštitom i odobravanjem odraslih. Tako će dijete otkrićem prikladne šablone za npr. cvijet, i samim korištenjem te šablone dobiti pohvalu odraslih, koji su neupućeni u važnost djetetova slobodnog izražavanja i izbjegavanja šablona. Na ovaj način djeca će kasnije u životu, npr. u pubertetu prihvatiti društveno prihvaćena ponašanja (kao što je prihvaćanje cigareta). Također, kao i prihvaćanja da je netko uspješniji ukoliko ima više novaca, vozi bolji auto i sl., što zapravo nisu prave životne vrijednosti. Samim time osoba postaje ovisna o mišljenju okoline te zbog toga nema vlastitu slobodu, kako u mišljenju, tako i u izražavanju (Huzjak, 2017).

3. LIKOVNE TEHNIKE

Pod terminom likovne tehnike podrazumijevaju se svi materijali i način na koji se ti isti materijali koriste pri stvaranju nekog likovnog djela. Likovne tehnike obuhvaćaju skup svih praktičnih znanja i umijeća koja su promjenjiva u materijalizaciji likovnog izraza, odnosno opredmećivanju likovne ideje.

Likovne tehnike dijele se u dvije kategorije:

- zidne tehnike (mozaik, freska, zidna grafika),
- tehnike štafelajnog slikarstva (crtež ugljenom, olovkom, pastelom, kredom, tušem i perom, kistom, oštrim predmetom, akvarelom, temperom, uljem), enkaustika, kolaž i kombinirane tehnike.

Također, likovne tehnike se dijele na tehnike plošnog dvodimenzionalnog oblikovanja i tehnike prostorno-plastičkog oblikovanja. U plošno oblikovanje ubrajamo slikarske, crtačke i grafičke tehnike, a u prostorno-plastičko oblikovanje kiparstvo, arhitekturu i urbanizam (Sartori, 2004).

3.1. Crtačke tehnike

Crtačke tehnike nazivaju se prema sredstvu, a njihova podjela ovisi o karakteristikama sredstva kojim se crta. Svako crtaće sredstvo ostavlja trag linijskog izgleda, o čemu ovisi izgled crte kao likovnog elementa i crteža kao cjeline.

Crtačke tehnike dijele se na:

- suhe: olovka (oštar trag koji varira u oštadini i tamnoći od posve svijetlog do crnog tona), kreda (suh i prašnjav trag), ugljen (mekano sredstvo koje ostavlja prašnjav trag),
- mokre: tuš (pero), tuš (kist), tuš (drvce) i tuš (trska i larirani tuš) (Babić, 1985).

3.2. Slikarske tehnike

Likovne umjetnosti slikarstva sastoje se od skupa oblika, linija, boja, tonova i tekstura na dvodimenzionalnoj površini čime se stvaraju estetske slike. Linija obuhvaća sve, od osnovnih obrisnih linija i konture na rubovima te ton boje. Oblik uključuje različita područja boje, tonova i teksture zajedno s bilo kakvim slikama u njemu.

Slikarske tehnike su:

- akvarel (akvarel boje su u krutom stanju te se kao takve razrjeđuju s vodom i zatim mekanim kistovima nanose na grubu hrapavu podlogu),
- tempera (gusta, neprozirna, pokrivna boja koja se razrjeđuje vodom),
- freska (slikanje na svježoj vapnenoj žbuci),
- pastel (vrlo sličan ugljenu i kredi, ali uz mekoću i nježnost dobivamo kvalitetnu boju, radi se na hrapavoj podlozi),
- mozaik (tehnika pri kojoj se raznobojni komadići, u obliku pravilnih ili nepravilnih kockica kamena, obojanog stakla, zlatnih kockica ili glazirane keramike utiskuju u meku podlogu svježe žbuke ili cementa).

Grafičke tehnike (graniče sa slikarskim tehnikama):

- vitraj (prozorska ploha od raznobojnih prozirnih staklenih pločica, međusobno povezanih olovnim okvirom),
- tapiserija (posebna slikarska tehnika, vrsta klečanog ćilima, provučene niti pritiskuju se „češljanjem“ čime nastaju gusti, jednolični, paralelni redovi),
- kolaž (nastaje lijepljenjem raznih papira na podlogu),
- gvaš (tehnika slikanja vodenim bojama s kojima se miješa pokrivna boja, gust je i neproziran, sličan temperi),
- ulje (uljene boje nastaju miješanjem pigmenta s različitim sušivim uljima, boja se na podlogu nanosi kistovima različitog karaktera, daščicama, slikarskim lopaticama, spužvicama itd.) (Babić, 1985).

3.3. Grafika

Grafika je skupni naziv za sve tehničke postupke umnožavanja crteža, tj. slika pomoću matrice, izrađene ručno kemijskim ili fotomehaničkim putem u zrcalnoj slici. Odnosi se i na tipografsko umijeće, tj. rad umnožavanja pisma i likovnog priloga te umjetničku grafiku, odnosno otiskivanje ili tiskanje crteža na papiru ili nekom drugom materijalu.

Postoje tri vrste tiskovnih postupaka:

- visoki tisak: drvorez, linorez, kartontisak,
- duboki tisak: bakropis, bakrorez, suha igla, mezzotinta, akvatinta,

- plošni tisak: litografija, seriografija, monotipija.

Visoki tisak je postupak koji sjedinjuje elemente izrade, formiranja i otiskivanja s originalne ploče čija je tiskovina povišena, odnosno reljefna.

Duboki tisak je postupak koji obuhvaća elemente izrade, otiskivanja originalne tiskovne ploče s mehaničkom ili kemijski udubljenom tiskovnom površinom.

Plošni tisak je tiskarski postupak oblikovanja i otiskivanja sa tiskovne površine koja se praktički nalazi u istoj ravnini sa slobodnom netiskovnom površinom (Babić, 1985).

3.4. Kiparstvo

Kiparstvo je tehnika koja se odnosi na modeliranje, služi se dvodimenzionalnim likovima i trodimenzionalnim tijelima.

U kiparstvu, volumen se definira na dva načina, kao puna plastika i kao reljef. Puna plastika je potpuna na onom tijelu kod kojeg su u cijelosti vidljive sve tri dimenzije (širina, visina i dubina). Za razliku od pune plastike, reljef je djelo u kojemu su prikazane sve tri dimenzije, ali jedna od njih (dubina) je manje ili više umanjena. Vrlo plitak reljef vrlo je blizak crtežu jer je dimenzija dubine vrlo slabo izražena, ali upravo zbog i te neznatne dimenzije dubine, radi se o kiparskom djelu, a ne crtačkom. Također, postoji i visoki reljef kod kojeg je treća dimenzija, dubina, u potpunosti izražena. Karakteristika reljefa je da se razvija iz ravne površine koja predstavlja njegovu pozadinu (Babić, 1985).

U kiparstvu se, osim uobičajenih kiparskih tehnika, mogu koristiti i didaktički neoblikovani materijali. Pod pojmom didaktički neoblikovanih materijala podrazumijevamo materijale koji se nalaze u svakom kućanstvu i može se iskoristiti u didaktičke svrhe. U takve materijale ubrajamo razne boce, PET ambalažu, veće ili manje kutije, gumbe, tkanine, kamenčiće, stiropor, koru drveta i slično. Ovi se materijali mogu iskoristiti na razne načine, a najčešće na način dodavanja materijala i građenje jer je poželjno da se ne gubi estetika neoblikovanog materijala.

4. RECIKLIRANJE I RECIKLAŽNI MATERIJALI

Recikliranje je proces koji obuhvaća izdvajanje određenih materijala iz otpada i njegovo ponovno korištenje. Odnosi se na skup radnji koje uključuju sakupljanje, izdvajanje, preradu i izradu novih proizvoda iz iskorištenih predmeta ili materijala. U recikliranje se ubraja sve ono što se može ponovno iskoristiti, bez bacanja.

Recikliranje je postupak sakupljanja odbačenih proizvoda koji više nisu potrebni, ali imaju mogućnost ponovne upotrebe ili pretvaranja u novi proizvod.

Recikliranjem se osigurava očuvanje prirode i njenih sirovina, smanjuje onečišćenost zraka, tla i vode, štedi se energija te se smanjuje deponijski prostor. Recikliranje se provodi iz nekoliko razloga. Prvi razlog je iz svijesti o očuvanju okoliša i prirodnih resursa. Drugi razlog je ekonomske prirode, a odnosi se na smanjenje troškova odlaganja. Treći razlog je zakonski, koji, zbog nedostataka alternativnih metoda odlaganja, Vlada potiče recikliranje otpada.

Pod pojmom reciklažnih materijala podrazumijevamo sve one materijale koje izdvajanjem iz otpada možemo ponovno iskoristiti, ali pod uvjetom da se ti materijali razvrstaju i prikupe odvojeno.

Odvajanje materijala se vrši izdvajanjem u razne spremnike koji su označeni zasebnim bojama:

- Plavi spremnik: PAPIR I KARTON (novine, katalozi, časopisi, papir, knjige, karton, kutije),
- Zeleni spremnik: STAKLO (staklene boce, bitno je ukloniti s boce čep i metalni prsten),
- Sivi spremnik: METALI (limenke od pića),
- Žuti spremnik: PLASTIKA (PET boce),
- Smeđi spremnik: BIOOTPAD (vrtni i zeleni otpad, trava, suho granje, cvijeće, ostaci voća i povrća, ljuske od jaja, itd.).¹

Papir se dobiva iz celuloze, koja je osnovni sastojak drveta. Da bi se proizveo papir potrebno je posjeći stabla, a s obzirom na to da su stabla prirodni resursi, potrebno je voditi brigu o količini stabala i prekomjernoj sječi šuma. Prekomjerna sječa šuma, a samim time i nedostatak šuma, dovodi u opasnost cijeli ekosustav. U otpadu se nalazi oko 30% papira i papirnatih proizvoda, a sve njegove proizvode moguće je reciklirati čak i do sedam puta. Jednom

¹ Pribavljeno 26.2.2019. sa <https://www.ekologija.com.hr/kako-reciklirati/>

sakupljenom tonom papira spasi se sedamnaest mladih stabala, štedi se oko šezdeset tisuća litara vode, troši se upola manje energije i petnaest puta manje onečišćuju otpadne vode, iz čega je vidljivo koliko je sakupljanje i recikliranje papira bitno. Papir se odvaja u plave spremnike koji se nalaze na javnim površinama i reciklažnim dvorištima. Reciklirani papir koristi se u industriji papira, industriji namještaja i građevinarstvu, a vijek trajanja mu može biti i više od sto godina.

Plastika se proizvodi od nafte koja se nalazi u unutrašnjosti Zemlje. Procjenjuje se da će za trideset i pet godina nestati zaliha nafte na Zemlji. Razgradnja plastike u prirodi traje od sto do tisuću godina, a pri spaljivanju četiri plastične vrećice potroši se kisika onoliko koliko jednom čovjeku treba za disanje u jednom danu. Iz ovoga je vidljivo koliko plastika šteti okolišu i cijelom ekosustavu. Kako bismo to spriječili, najlakše rješenje je izbjegavati kupovinu i korištenje proizvoda od plastike, tj. plastične ambalaže i plastičnih vrećica. Plastika se otapa i preoblikuje u nove proizvode, npr. boce, olovke, čepove, namještaj ili dodatnim usitnjavanjem odjeću. Plastična se ambalaža odvaja u žute spremnike, u njih se odlažu plastične boce, folije, filmovi, boce sredstava za čišćenje, kozmetike, lijekova, plastični tanjuri, čaše, posude od jogurta i dr. U ove spremnike ne smiju se odlagati ambalaže motornih ulja i zaštitnih sredstava.

Staklo je materijal koji se u kućanstvima najčešće koristi kao staklena ambalaža. Staklo je skoro 100% reciklabilno, a to znači da ga je moguće preraditi bezbroj puta, a da time ne izgubi na kvaliteti. Zbog toga je vrlo bitno prikupljanje i recikliranje stakla. Recikliranjem stakla ušteduje se 95% sirovina koje su potrebne za njegovu proizvodnju. Staklena se ambalaža odlaže u zelene spremnike, ali u njih se ne smije odlagati prozorsko, automobilsko i laboratorijsko staklo te staklena vuna, žarulje i porculanske i keramičke predmete.

Metal se nalazi u mnogim predmetima koji se svakodnevno koriste, u ambalaži, vozilima, kućanskim i elektroničkim aparatima. Posebno je izdvojena upotreba metala u pakiranju hrane, a u metalnu ambalažu, tj. limenke, pakira se više od tisuću i petsto prehrambenih proizvoda, a takvo pakiranje spada u jedno od najsigurnijih načina pakiranja hrane. Metalna ambalaža se sve više koristi kao ekološki prihvatljiv način pakiranja zbog svoje mogućnosti uzastopnog i nebrojenog puta recikliranja, bez gubljenja kvalitete novodobivenog proizvoda.

Baterije se svakodnevno koriste u svakom kućanstvu. Osim običnih, jednokratnih baterija, postoje i baterije koje se pune, kao npr. automobilski akumulator. Obične baterije se isprazne i ne mogu se više koristiti te se one proglašavaju otpadom, namijenjene su za obradu te recikliranje. Baterije se moraju posebno odvajati zbog štetnih, često otrovnih, kemikalija od

kojih se sastoje, kao što su npr. olovo i živa. Baterije iz satova, mobitela, fotoaparata, daljinskih upravljača i sl., potrebno je odvajati od komunalnog otpada.

Pod električni i elektronički otpad podrazumijeva se sva električna i elektronička oprema koja je određena za otpad. Ovakav je otpad štetan te često i otrovan za okoliš zbog štetnih tvari od kojih je napravljen. Električni i elektronički uređaji trebaju električnu energiju kako bi mogli raditi. Otpad ove vrste sadrži plastiku, metale i slične materijale koji se nakon recikliranja mogu iskoristiti u proizvodnji novih proizvoda. Da bi ova vrsta otpada bila pravilno zbrinuta, potrebno je kontaktirati ovlaštene sakupljače ili ga osobno odvesti u reciklažna dvorišta ili posebna mjesta ovlaštenih sakupljača električnog i elektroničkog otpada.

Većina tekstilnog otpada dolazi iz domaćinstava, ali se pojavljuje i u tvorničkim procesima proizvodnje tkanina, odjeće te u prodaji istih. Količina tekstilnog otpada koji se recikliranjem ponovno upotrebljava iznosi samo 25%, što je malo s obzirom na njegovu raširenost. Korišteni tekstilni materijali imaju veliki potencijal ponovne upotrebe te stoga postoje mnogi načini ponovnog korištenja ove vrste otpada. Sintetički tekstilni proizvodi nemaju sposobnost razgradnje, ali proizvodi od vune imaju. Ponovnim korištenjem tekstilnog otpada izbjegavaju se zahtjevni procesi pri njihovoj proizvodnji te se time štedi energija, smanjuje se tekući otpad te količina boja koje se koriste u proizvodnji. Tekstilni se otpad odvaja u reciklažnim dvorištima i posebnim spremnicima u koje se odlaže odjeća, ručnici, zavjese, posteljina, krpene igranke, torbe i slično (Kiš, Kalambura, 2018).

5. METODOLOGIJA

5.1. Cilj

Cilj je ovog diplomskog rada otkriti jesu li priručnici za kreativnu upotrebu reciklažnih materijala prilagođeni na način da potiču učeničku kreativnost i potiče li sama upotreba neuobičajenih materijala, u ovom slučaju reciklažnih, učenike na njihovo kreativno korištenje pri rješavanju likovnih problema.

5.2. Hipoteze

H1 - Učenici će kreativno iskoristiti reciklažne materijale samim time što ih ne koriste često, bez obzira na upute.

H2 - Učenici kojima se daju točne upute strogo će se držati dobivenih uputa od strane učitelja i neće se odvažiti na originalno rješenje na likovni problem.

H3 – Učenici kojima neće biti dane upute kako koristiti reciklažne materijale, ostvarit će najkreativnija rješenja.

5.3. Zadaci

1. Otkriti hoće li učenici kreativno iskoristiti reciklažne materijale samim time što ih ne koriste često, bez obzira na upute.

2. Uočiti hoće li se učenici kojima se daju točne upute strogo držati dobivenih uputa od strane učitelja i hoće li se odvažiti na originalno rješenje na likovni problem.

3. Uočiti hoće li učenici kojima nisu dane upute kako koristiti reciklažne ostvariti najkreativnija rješenja.

5.4. Varijable

Nezavisne:

- spol
- dob
- razred

Zavisne:

- likovni problem
- dostupnost reciklažnih materijala
- upute za rad

5.5. Uzorak

U istraživanju su sudjelovali učenici prvoga, drugoga i trećega razreda Osnovne škole „Vjekoslav Klaić“ u Garčinu. Ukupno je sudjelovalo 33 učenika, od toga 10 učenika prvoga razreda, 13 učenika drugoga razreda te 10 učenika trećega razreda.

5.6. Instrument i postupak istraživanja

Provođenje triju nastavnih sati iz Likovne kulture u trima razredima; prvom, drugom i trećem razredu. Istraživanje je provedeno metodom analize učeničkih radova.

5.7. Postupak provođenja istraživanja

Nakon analize likovnih priručnika za kreativne aktivnosti, utvrđeno je da jako malo predloženih ideja ostavlja slobodu učenicima za njihovo kreativno izražavanje. Iz tog razloga, provedena su istraživanja u prva tri razreda osnovne škole i provjereno je s kojim materijalima i uputama će se učenici najkreativnije izraziti. Istraživanje je provedeno u Osnovnoj školi „Vjekoslav Klaić“ u Garčinu u radu s učenicima prvoga A, drugoga A i trećega A razreda. Za svaki razred odabran je drugi likovni problem, ovisno o različitom nastavnom području. Za prvi razred obrađen je likovni problem imena boja, osnovne i izvedene boje iz nastavnog područja slikanja. S drugim razredom obrađen je likovni problem kontrasta površina iz nastavnog područja modeliranja i građenja, a s trećim razredom obrađen je likovni problem plošno istanjene mase i ravnoteže, također iz nastavnog područja modeliranja i građenja. Od reciklažnih materijala, u prvom razredu su korištena dna plastičnih boca, u drugom razredu kolutići tuljaka toalet papira i

salvete raznih boja, a u trećem razredu dijelovi starih računala. Razlika je u tome što su učenici prvog i drugog razreda svi dobili slične ili iste materijale za rad, a učenici trećeg razreda su imali pristup različitim oblicima dijelova računala. Nakon provedenih sati, učnički su radovi prikupljeni i analizirani.

6. ANALIZA PRIJEDLOGA KREATIVNE UPOTREBE RECIKLAŽNIH MATERIJALA

Prvi dio pregleda i analize prijedloga kreativne upotrebe reciklažnih materijala u nastavi Likovne kulture proveden je istraživanjem dvaju priručnika. U priručnicima su izneseni razni projekti koji su, većinom, prilagođeni djeci, ali kod nekih je potrebna pomoć i suradnja odrasle osobe. Svaki od projekata popraćen je popisom materijala i „pomagača“ potrebnih za provedbu samog projekta, kao i uputa, korak po korak, koje su dodatno objašnjene fotografijama koje se nalaze zasebno uz svaki korak. Uz neke projekte dani su prijedlozi kako unaprijediti završni rad, ali ti prijedlozi uglavnom izlaze iz područja Likovne kulture. Izdvojeno je nekoliko projekata iz oba priručnika koji su analizirani po kriteriju potiču li učeničku kreativnost ili ne.

6.1. „Magnetne zmije“

6.1.1. Opis

MATERIJALI: papirnati tanjur (okrugli), spajalica, rolica od aluminijske folije, magnet, flask

POMAGAČI: škare, flomasteri, ljepilo, selotejp

UPUTE:

1. korak: Na okruglom tanjuru nacrtati zmiju u spirali. Obojiti ju flomasterima i izrezati. (Slika 1.)
2. korak: Na donji dio zmijine glave zalijepiti magnet. (Slika 1.)

Slika 1. Projekt „Magnetne zmiје“ (Jurin, 2017: 28-29)

3. korak: Oboјiti rolu aluminijске folije i na donji rub selotejpom zalijepiti flaks duжine 10-15 cm. Na slobodni završetak flaksa zavezati raširenu spajalicu. (Slika 2.)

Slika 2. Projekt „Magnetne zmiје“ (Jurin, 2017: 30)

6.1.2. Analiza

Projekt „Magnetne zmije“ vrlo je jednostavan i prilagođen za rad s učenicima prvog razreda. Iz uputa za rad i fotografije završenog proizvoda možemo zaključiti da postupak izrade ne ostavlja puno prostora za dječju kreativnost. Uputama je strogo određeno rezanje zmije u spiralu prije njenog samom bojanja. Da bi se potaknula dječja kreativnost, prije samog se rezanja učenicima da uputa za bojanje tanjura. Ovaj prijedlog može se odraditi, na primjer, u nastavnoj temi „Točka i crta – Crte po toku i karakteru“. Učenicima se da uputa da na papirnati tanjur nacrtaju točke i vrste crta po toku i karakteru koje znaju, poželjno je ostaviti što manje neispunjenih dijelova tanjura. Nakon toga bi rezali zmiju u spiralu. Iz ovakvih uputa učenicima može se očekivati različite rezultate završnih radova, a samim time i viša razina učeničke kreativnosti.

6.2. „Svemirske letjelice“

6.2.1. Opis

MATERIJALI: papirnati tanjuri (okrugli), aluminijska folija, dudice s plastičnih boca, plastični čepovi, plastična posudica od jogurta, rola od kuhinjskog ručnika, kolaž, tanji karton

POMAGAČI: ljepilo, škare, tempere, kistovi, boja koja svijetli u mraku, šestar ili poklopac od staklenke, vruće ili super ljepilo

UPUTE:

1. korak: Leteći tanjur napraviti tako da se dva papirnata tanjura okrenu jedan prema drugome i zalijepe po rubovima. Na sredinu gornjeg tanjura zalijepiti plastičnu posudicu od jogurta.
2. korak: Sve premazati ljepilom i omotati aluminijskom folijom. Na bočni dio zdjelice zalijepiti plastične čepove – prozore letećeg tanjura. Za svjetla odrezati prozirne čepove s dudica od plastičnih boca i zalijepiti na gornji dio papirnatog tanjura. Ukoliko imate boje koja svijetli u mraku, prije lijepljenja ju je potrebno namazati u čepove. (Slika 3.)

Slika 3. Projekt „Svemirske letjelice“ (Jurin, 2017: 50-51)

3. korak: Za raketu je potrebna rola od kuhinjskog ručnika. Jedan rub zarezati na 4 mjesta u visini oko 15 cm. Iz tanjeg kartona izrezati trokute i umetnuti ih u pripremljene utore.
4. korak: Šestarom na kolažu napraviti kružnicu i izrezati ju. Zarezati ju do sredine na jednoj strani. Dva ruba koja su dobivena spojiti u stožac i zalijepiti na gornji dio rolice.

5. korak: Plastične čepove zalijepiti na raketu.
6. korak: Sve obojiti temperama. (Slika 4.)

Slika 4. Projekt „Svemirske letjelice“ (Jurin, 2017: 52-53)

6.2.2. Analiza

Projekt „Svemirske letjelice“ detaljno je opisan i jednostavan za provesti, ali ne ostavlja puno prostora samostalnom određivanju izgleda navedenih letjelica. Leteći tanjur je strogo određeno napraviti spajanjem dvaju okruglih papirnatih tanjura te dodavanja posudice od jogurta na sredinu letjelice. Također je određen i estetski dio letjelice omatanjem aluminijskom folijom. Jedino što je ostalo proizvoljno je raspored čepova od plastične boce kao prozora letjelice. Kod rakete je također ostao izbor rasporeda čepova, ali i bojanja na samom kraju rada. Ovaj se projekt s učenicima drugog razreda može odraditi u nastavnoj temi Površina – kontrast površina na način da učenici korištenjem aluminijske folije na svemirskoj letjelici primijene i opišu različite teksture površina. Da bi se potaknula njihova kreativnost, učenicima se ostavi na izbor sam izgled letjelice. Obradom ove nastavne teme, osim razvijanja učeničke mašte i kreativnosti, također se razvija razumijevanje prostorno-vremenskih pojmova te mogućnost uočavanja, uspoređivanja i razlikovanja različitih tekstura (MZOS, 2006).

6.3. „Didaktički cvjetovi“

6.3.1. Opis

MATERIJALI: kutije od jaja, slamke za piće

POMAGAČI: škare, ljepilo, kistovi, tempere, ljepljiva traka

UPUTE:

1. korak: Od debljeg kartona izrezati pravokutnik, 25x15 cm.
2. korak: Iz kutije za jaja izrezati najviše dijelove, stošce koji stoje po sredini kutije. Potrebno je 8 komada, za cvijeće. Prva 4 komada neka budu samo stošci, a na drugima ostaviti male komadiće kartona koje kasnije treba zalijepiti u poklopac kutije od jaja.
3. korak: Oblikovati cvjetove. Provući slamke kroz njih i zalijepiti ljepljivom trakom. Obojiti svaki cvijet u različitu boju. (Slika 5.)

Slika 5. Projekt „Didaktički cvjetovi“ (Jurin, 2017: 82-83)

4. korak: Preostale stošce zalijepiti na karton. Obojiti ih u one boje u koje su obojeni cvjetovi. Provući donji dio slamki, cvjetnih stabljika, kroz rupicu na njima.
5. korak: Obojiti podlogu od kartona ili ukasiti umjetnom travom, slamom, kamenčićima (obavezno ih zalijepiti za podlogu). (Slika 6.)

Slika 6. Projekt „Didaktički cvjetovi“ (Jurin, 2017: 84)

6.3.2. Analiza

Projekt „Didaktički cvjetovi“ jasno je opisan i prilagođen učenicima mlađeg uzrasta, ali ne ostavlja puno prostora samostalnom stvaranju različitih cvjetova. Ovaj projekt naziva se „didaktički“ cvjetovi jer bi učenici trebali boju cvijeta spojiti s odgovarajućom bojom stalka. Ovaj projekt možemo iskoristiti pri obradi nastavne teme Boja – Imena boja, osnovne i izvedene boje u prvom razredu osnovne škole (samo prijedlog primjene ovog projekta u nastavi, što znači da se može primijeniti i u drugim nastavnim jedinicama i na drugačiji način, ali s naglaskom na prilagodbu kojom bi se potakla učenička kreativnost). U projektu su napravljena četiri cvijeta zajedno sa stalcima na koje bi ih trebalo staviti. Da bi se primijenilo uočavanje i prepoznavanje osnovnih i izvedenih boja, trebalo bi napraviti više cvjetova i više stalaka, kako bi učenici mogli određenom stalku, koji predstavlja izvedenu boju, pridodati cvjetove od čijih ju osnovnih boja dobivamo. Također, učenicima ne treba strogo odrediti kakvog oblika treba biti cvijeće, već im ostaviti na slobodu stvaranje vlastitog izmišljenog oblika cvijeća. Izvedbom ove nastavne teme na ovakav način, osim kreativnosti pri oblikovanju cvijeća, razvija se motorika, a učenik će moći vizualno razlikovati i imenovati osnovne i izvedene boje, kao i izražavati se različitim bojama te miješanjem dvaju osnovnih boja dobiti izvedenu boju (MZOS, 2006).

6.4. „Leptir“

6.4.1. Opis

MATERIJALI: papirnati tanjur (okrugli), drveni štapić, šljokice

POMAGAČI: škare, ljepilo, olovka, kistovi, tempere, ljepljiva traka

UPUTE:

1. korak: Tanjur prerezati na pola. Jednu polovinu prerezati još na pola tako da se dobiju dva jednaka trokuta. Umetnuti ih jedan u drugi i oblikovati rubove kako bi se dobio oblik leptirovih krila.
2. korak: Procijeniti gdje će doći oči i izrezati manje krugove. (Slika 7.)

Slika 7. Projekt „Leptir“ (Jurin, 2017: 96-97)

3. korak: Na stražnji dio maske ljepljivom trakom učvrstiti drveni štapić
4. korak: Masku obojiti temperama i ukasiti šljokicama. (Slika 8.)

Slika 8. Projekt „Leptir“ (Jurin, 2017: 98)

6.4.2. Analiza

Projekt „Leptir“ predstavljen je kao izrada maske za maskenbal. Uputama je strogo određen oblik leptira koji se dobije spajanjem dvaju četvrtina trokutastog oblika izrezanih od okruglog papirnato tanjura. Da bi se potaknuo razvoj kreativnosti, učenicima treba ostaviti na izbor da sami osmisle oblik maske leptira, kao i da ju na kraju oboje i ukrase kako žele. Ovaj projekt može se provesti u nastavnoj temi Ploha – ritam likova, na način da se učenicima da uputa da masku, odnosno krila leptira, oboje ponavljanjem različitih boja i oblika, pritom pazeći na ritam. Ovom nastavnom temom kod učenika se razvija fina motorika, kreativnost te opažanje i izražavanje ritmom kroz ponavljanje boja i oblika (MZOS, 2006).

6.5. „Ptica“

6.5.1. Opis

MATERIJALI: papirnati tanjur (okrugli), tanji karton, guma, perje

POMAGAČI: škare, ljepilo, olovka, kistovi, tempere

UPUTE:

1. korak: Prerezati papirnati tanjur na pola. Na polovini papirnatog tanjura, na sredini ravnog dijela, izrezati kljun. Iznad kljuna izrezati krugove za oči.
2. korak: Na donjem vanjskom dijelu maske škarama napraviti dvije rupice, svaku s jedne strane. Kroz rupice provući gumu i učvrstiti malim čvorićem. (Slika 9.)

Slika 9. Projekt „Ptica“ (Jurin, 2017: 100-101)

3. korak: Na tanjem kartonu nacrtati dva krila, dugačka barem 30 cm. Izrezati ih. Na unutarnjem dijelu oba krila probušiti dvije rupice, jednu oko 10 cm ispod pazuha, a drugu kod lakta. Kroz svaku rupicu provući gumu kako bi dijete moglo krila navući na ruke.
4. korak: Masku obojiti temperama i ukrasiti perjem, a krila samo obojiti po želji. (Slika 10.)

Slika 10. Projekt „Ptica“ (Jurin, 2017: 102)

6.5.2. Analiza

Projekt „Ptica“ predstavljen je kao izrada maske za maskenbal. Sastoji se od dva dijela, izrade maske za lice i izrade krila. Uputama je strogo određeno rezanje okruglog papirnatog tanjura na pola, koji bi predstavljao glavu ptice, te izrezivanje kljuna iz te iste polovice. Na izbor je ostavljen način bojenja maske i krila, kao i samo ukrašavanje. Da bi razvijali učeničku maštu i kreativnost potrebno im je ostaviti na izbor oblik maske, kao i oblik samog kljuna i krila ptice. Ovaj se projekt može uklopiti u obradu nastavne teme Boja – Tonovi boje u prvom razredu osnovne škole, na način da se učenicima da uputa da masku i krila ptice oboje koristeći tonove boja koje dobivaju miješanjem boja s crnom ili bijelom. Provedbom projekta kroz ovu nastavnu temu, osim kreativnosti i motorike, kod učenika se razvija i vizualno razlikovanje i korištenje tonova boja (MZOS, 2006).

6.6. „Narukvica sa šljokicama“

6.6.1. Opis

POTREPŠTINE: tanki karton, škare, pasta za papier mâché, papir s uzorkom, ljepljivi dragulji, bijela slikarska boja, ljepljiva traka, slikarski kist, razrijeđeno PVA ljepilo

UPUTE:

1. korak: Od kartona izrezati traku 2.5x24 cm. Omotati ju oko najšireg dijela svoje šake i napraviti krug imajući na umu da će biti nešto čvršći nakon nanošenja papier mâchéa. Krug slijepiti trakom. Izrezati drugu traku i nalijepiti ljepljivu traku da narukvica bude čvršća.
2. korak: Novinski papir isparati na duge trake širine oko 2 cm. Premazati pastom narukvicu i oko cijele narukvice omotati trake. Dodati 2 ili 3 sloja, a onda ostaviti da se osuši.
3. korak: Nanijeti još slojeva papier mâchéa da se dobije masivnu narukvicu. Nakon svaka 3 ili 4 sloja ostaviti da se osuši. Obojiti bijelom slikarskom bojom i pustiti da se suši.
4. korak: Isparati nekoliko traka papira s uzorkom. Trebale bi biti dovoljno dugačke da obaviju vanjsku stranu narukvice i malo se preklapaju s unutarnje strane. Umočiti papirne trake u PVA ljepilo, a zatim ih zagladivši nalijepiti na narukvicu.
5. korak: Ostaviti narukvicu da se suši i zatim dodati samoljepljive dragulje. Nanijeti još jedan sloj razrijeđenog ljepila koji služi kao glazura. Ostaviti da se suši. (Slika 11.)

Slika 11. Projekt „Narukvica sa šljokicama“ (Kay i sur., 2013: 28-29)

6.6.2. Analiza

Projekt „Narukvica sa šljokicama“ temelji se na primjeni tehnike papier mâchéa pri izradi velikih narukvica. Navedena tehnika se provodi uporabom novinskog papira i paste. Može se napraviti i vlastita pasta, a sastoji se od brašna, vode, PVA ljepila i soli. U uputama je opisan cijeli postupak oblikovanja narukvice te poredak nanošenja paste i lijepljenja trakica. Na izbor je ostavljen izbor boja i uzorak trakica, kao i sam raspored njihovog lijepljenja. Ovaj projekt se može odraditi u nastavnoj temi Ploha – Ritam i niz likova, u trećem razredu osnovne škole. Učenicima se da uputa da trakice koriste na način da stvore ritam boja i uzoraka, a na kraju u ritmu ukrase narukvicu raznim oblicima. Ovom nastavnom temom razvija se učenička motorika, kreativnost te uočavanje i izražavanje likovima i plohama u prostoru (MZOS, 2006).

6.7. „Cvijet od plastične boce“

6.7.1. Opis

POTREPŠTINE: plastična bočica visine 10-12 cm, četka za pranje boca, veliko dugme, dugme srednje veličine, štapić za jelo ili nešto slično, manji čekić, flomaster, škare

UPUTE:

1. korak: Skinuti naljepnice s boce. Zamoliti odraslu osobu da čekićem i odvijačem napravi rupicu na poklopcu boce. Poklopac ponovno nataknuti na bocu.
2. korak: Škarama pažljivo izrezati dno boce. Flomasterom na rubu označiti šest jednako razmaknutih točaka.
3. korak: Točke iskoristiti za iscrtavanje šest latica, od dna boce prema rubu poklopca. Izrezati latice i saviti ih unatrag da se cvijet rastvori.
4. korak: Četkicu za pranje boce provući kroz dugmad, a manje staviti gore. Jedan dio četkice duplo je duži od drugoga. Kraći kraj zavrnuti oko dužeg kraja.
5. korak: Četkicu za boce provući kroz rupu na poklopcu. Dugme će prekriti poklopac iznutra i četkica će se naći na poledini cvijeta. Zavrnuti četkicu oko štapića za jelo i napraviti stapku. (Slika 12.)

Slika 12. Projekt „Cvijet od plastične boce“ (Kay i sur., 2013: 52-53)

6.7.2. Analiza

Projekt „Cvijet od plastične boce“ pri jednom dijelu izvedbe zahtijeva pomoć odrasle osobe. Opisan je na način da je strogo određeno da se od čepa boce pravi tučak te da cvijet ima šest latica. Zbog ovako strogo određenih sastavnica, projekt ne ostavlja puno mjesta za izražavanje kreativnosti. Možemo ga uklopiti kombinacijom nastavnih tema Boja – Kontrast kromatsko-akromatsko i Volumeni i masa u prostoru – Plošno istanjena masa, ravnoteža u trećem razredu osnovne škole. Učenicima se da uputa da od boce izrade cvijet, ne govoreći im kako, niti koji dio da uzmu za tučak, a koji za latice. Nakon što izrežu oblik cvijeta, latice će temperama obojiti izmjenjujući na laticama kromatske i akromatske boje. Rješavanjem ovog likovnog problema kod učenika se, osim motorike, razvija i kreativnost, prepoznavanje i korištenje akromatskih i kromatskih boja te njihovog kontrasta te prepoznavanje plošno istanjenih masa u prostoru.

6.8. „Čudovište od čarape“

6.8.1. Opis

POTREPŠTINE: cijela čarapa, ostaci od dvije ili više starih čarapa, igla i konac, dugmad, punilo, škare

UPUTE:

1. korak: Okrenuti cijelu čarapu na unutarnju stranu. Naravnati ih, s petom gore. Od kraja s otvorom izrezati po sredini, skoro do pete. To će biti noge. Prerežite „noge“ približno popola i napraviti ruke.
2. korak: Sašiti kraj i bočni dio svake noge. Između nogu ostaviti otvor od oko 3 cm za punjenje. Sašiti ruke i jedan kraći kraj ostaviti otvoren za punjenje.
3. korak: Sve dijelove čarape okrenuti na pravu stranu. Napuniti ju punilom, uključujući i ruke i noge. Sašiti otvore te prišiti ruke za tijelo.
4. korak: Prišiti dugmad za oči. Za usta izrezati rastezljiv obrub na vrhu čarape i prišiti ga na čudovište.
5. korak: Za kosu izrezati osam traka širine 1 cm i različitih dužina od ostataka čarape. Prišiti ih na glavu čudovišta. (Slika 13.)

Slika 13. Projekt „Čudovište od čarape“ (Kay i sur., 2013: 54-55)

6.8.2. Analiza

Projekt „Čudovište od čarape“ odličan je za upoznavanje sa šivanjem, kao i njegovo uvježbavanje. Sam projekt ne dozvoljava previše odstupanja, a samim time niti kreativnosti. Uputama je strogo određeno kako tijelo čudovišta treba izgledati, tijelo mu je valjkastog oblika, ima dvije ruke, dvije noge, dva oka i usta koja su također određenog oblika. Ovaj projekt može se uklopiti u nastavnu temu Volumen i masa u prostoru – Udubljeno-izbočena masa u četvrtom razredu osnovne škole. Kako bi se dobio što veći stupanj kreativnosti, učenicima se samo da uputa da od navedenih materijala naprave čudovište, ne govori im se koji dio za što iskoristiti, već da mogu čarapu rezati kako žele i od tih dijelova napraviti udove ili neke dodatne dijelove koje po vlastitom izboru. Ovim projektom kreativnost se dovodi na visoki stupanj, šivanjem se razvija fina motorika te će učenici naučiti prepoznati udubljenu i izbočenu masu (MZOS, 2006).

6.9. „Staklenka akvarij“

6.9.1. Opis

POTREPŠTINE: čista staklenka bez naljepnice, svileni papir u različitim nijansama i bojama, PVA ljepilo, svjetlacavo ljepilo, plosnati slikarski kist, škare, svjetiljka na baterije

UPUTE:

1. korak: Svileni papir isparati na manje trake. Te trake bi trebale biti približno 10x2 cm, no veličina i oblik mogu varirati.
2. korak: Kistom nanijeti malo ljepila na staklenku. Dodati traku od plavog papira i premazati s još ljepila. Nastaviti dodavati svijetloplave i tirkizne trake dok staklenka ne bude prekrivena.
3. korak: Dodati nekoliko vrlo tankih svijetlozelenih traka preko plavih i nekoliko tamnijih plavih traka blizu dna. Ostaviti da se osuši.
4. korak: Od svilenog papira izrezati nekoliko oblika ribe i morske trave. Naljepiti ih na staklenku pomoću slikarskog kista. Ostaviti da se osuši.
5. korak: pomoću svjetlucavog ljepila dodati detalje, kao što su oči, peraje i mjehurići. U staklenku smjestiti svjetiljku na baterije. (Slika 14.)

Slika 14. Projekt „Staklenka kao akvarij“ (Kay i sur., 2013: 14-15)

6.9.2. Analiza

Projekt „Staklenka kao akvarij“ opisan je na način da vodi kroz postupak samog lijepljenja traka jednu na drugu, a ostavlja veliki prostor za kreativno izražavanje učenika pri ukrašavanju staklenke. Dano je na slobodu raspored boja traka, kao i raspored i oblik travki te samih riba u „akvariju“. Ovaj se projekt može odraditi u nastavnoj temi Površina – Plastičke tekstone, u prvom razredu, na način da učenici lijepljenjem trakica na staklenku prepoznaju razliku između glatke površine staklenke i hrapave površine koja nastane na mjestima preklapanja trakica. Ovim projektom i ovom nastavnom temom razvija se učenička mašta i kreativnost, kao i motorika ruku te uočavanje i spontano izražavanje različitim teksturama površine (MZOS, 2006).

6.10. „Dvorac“

6.10.1. Opis

MATERIJALI: rollice od toaletnog papira, rollice od kuhinjskih ručnika, kolaž

POMAGAČI: škare, ljepilo, kistovi, tempere, šestar ili poklopac od staklenke

UPUTE:

1. korak: Složiti rollice na način kako želite da dvorac izgleda.
2. korak: Na rolicama izrezati vrata i kule, odnosno sve što smatrate da dvorac treba imati.
3. korak: Šestarom na kolažu nacrtati toliko kružnica koliko će dvorac imati krovova.

Izrezati ih i spojiti. (Slika 15.)

Slika 15. Projekt „Dvorac“ (Jurin, 2017: 34-35)

4. korak: Zalijepiti rollice na željeni način. Također, krovove zalijepiti na visoke kule dvorca.
5. korak: Dvorac obojiti temperama. (Slika 16.)

Slika 16. Projekt „Dvorac“ (Jurin, 2017: 36)

6.10.2. Analiza

Projekt „Dvorac“ opisan je i predstavljen na vrlo jednostavan način, prihvatljiv učenicima nižih razreda osnovne škole. Sam projekt ostavlja mogućnost proizvoljnog slaganja rollica, a na samom kraju i bojanja dvorca po vlastitim željama. Ovaj projekt može se uklopiti u nastavnu temu Volumen i masa u prostoru – Građevine i tijela u prostoru, u drugom razredu osnovne škole. Kao što je navedeno u projektu, tako i pri izvođenju sata, učenicima bi se dala slobodna volja pri „gradnji“ dvorca, kao i samom bojanju dvorca na kraju rada. Provedbom ovog projekta potiče se razvitak učeničke mašte i kreativnosti. Također, razvija se gruba i fina motorika, snalaženje u prostoru, razlikovanje oblika te razlikovanje i određivanje položaja u prostoru (MZOS, 2006).

6.11. Zaključak nakon analize priručnika

Analizirana su dva priručnika, „Kreativni kutak“ i „Rukotvorine“. Iz oba priručnika izdvojene su kreativne ideje koje pod materijal za izradu navode neke od reciklažnih materijala, tj. didaktički neoblikovanog materijala. Većina izdvojenih projekata je detaljno opisana i korak po korak upućuje na to kako određeni projekt odraditi. Navode točno kako izrezati određene dijelove, kako ih zalijepiti, ali i kojim točno bojama ih obojiti. Time što su točno određeni svi ovi koraci, ne ostavlja se previše prostora slobodnom odabiru načina njegovog provođenja, a samim time se „koči“ učenička kreativnost. Samo u nekoliko izdvojenih projekata ostavljena je sloboda rasporeda, lijepljenja i bojenja određenih dijelova rada. S obzirom na to da je razvoj kreativnosti vrlo bitan u dječjem razvoju i odrastanju, potrebno je u svim aspektima izražavanja poticati njen razvoj. U analizi svakog projekta zasebno su predložene nastavne jedinice u kojima bi se takav projekt mogao iskoristiti. Bitno je naglasiti da su to samo prijedlozi kojima bi se ove projekte moglo približiti učenicima, tj. da postoji više načina na koje bi ih se moglo prilagođeno upotrijebiti, što znači da se učiteljima daje na slobodu da projekte samostalno prilagode i provedu s učenicima. U nastavi Likovne kulture ovakav tip priručnika nije poželjno koristiti jer nisu prilagođeni razvoju kreativnosti kod učenika. Moguće ih je koristiti jedino uz njihovu prilagodbu na način koji je prilagođen učenicima i usmjeren razvoju njihove kreativnosti, na način da im se ostavi što više slobode u izražavanju i načinu iskorištenja didaktički neoblikovanih materijala.

7. ANALIZA UČENIČKIH RADOVA

Istraživanje je provedeno u Osnovnoj školi „Vjekoslav Klaić“ u Garčinu, u neposrednom radu s učenicima 1.a, 2.a i 3.a razreda. Za prvi razred izabrana je nastavna jedinica iz područja slikanja, a za drugi i treći razred iz nastavnog područja modeliranja i građenja.

Održan je jedan nastavni sat u svakome razredu, a nastavne jedinice su glasile:

1. razred: Imena boja, osnovne i izvedene boje,

2. razred: Kontrast površina,

3. razred: Plošno istanjena masa, ravnoteža.

Na početku istraživanja postavljen je istraživački cilj, koji glasi: ispitati hoće li se kod rješavanja određenih likovnih problema s kojima se učenici suoče pojaviti sličniji ili originalniji radovi i o čemu to ovisi. Također, ispitati na koji način određene upute koje učitelj daje učenicima utječu na različitost završnih produkata rješavanja likovnog problema te koliko dostupnost različitih reciklažnih materijala utječe na učenikovo kreativno izražavanje te samim time i na stupanj kreativnosti. Na svakom nastavnom satu učenici su koristili reciklažne materijale za rješavanje likovnog problema. U prvom razredu učenici su dobili dna plastičnih boca koja su trebali obojiti temperama koristeći osnovne i izvedene boje. U drugom razredu učenici su dobili kolutiće od tuljaka toalet papira i salvete raznih boja, a zadatak je bio napraviti „cvijet iz mašte“ koristeći navedene materijale. U trećem razredu učenici su dobili razne dijelove starih računala, a zadatak je bio napraviti robota kod čijeg slaganja moraju postići ravnotežu kako bi on samostalno stajao. Nakon svakog provedenog sata učenički su radovi prikupljeni i analizirani. Analiza je provedena na način da je prvo provjereno je li na svim radovima uspješno riješen likovni problem, a zatim koliko kreativno je zadatak obavljen, na način koliko se završni radovi razlikuju jedni od drugih.

7.1. Analiza radova učenika prvog razreda („Bubamare od plastičnih boca“)

Slika 17. Proces bojenja dna boca (tijela bubamare) (1)

Slika 18. Proces bojenja dna boca (tijela bubamare) (2)

Slika 19. Proces bojenja kuglice za glavu bubamare

Slika 20. Radovi učenika 1.a razreda

Na temelju prethodnog promatranja i analize umjetničkog djela Darie Bagrintseve „Ladybug“ i jednog učeničkog rada, učenicima je zadan motiv bubamare koju trebaju naslikati, po sjećanju, koristeći osnovne i izvedene boje. Zadana je likovna tehnika bila tempera, odnosno temperama naslikati bubamaru na dno plastične boce. Proces se rada sastojao od tri dijela. Prvi dio odnosio se na bojenje dna boce, odnosno tijela bubamare. Većina učenika se odlučila na bojanje samo jednom bojom, u ovom slučaju ili crvenom, tj. narančastom ili plavom (Slika 18., Slika 19.) , osim jednog učenika koji je kombinirao osnovne i izvedene boje na tijelu bubamare (Slika 20.). Drugi dio procesa sastojao se od bojanja glave bubamare. Svi su učenici glavu obojili crnom

bojom (Slika 20.). A treći se dio sastojao od lijepljenja glave na tijelo bubamare. Svi su učenici uspješno odradili zadatak, ali je većina radova ista ili slična, osim jednog rada. Rad učenika N.S. (7 god) izdvaja se među ostalim radovima jer je jedini bubamaru oslikao s više boja, tj. koristio je i osnovne i izvedene boje pri oslikavanju bubamare. Može se uočiti da su ostali učenici oslikavali bubamaru onako kako izgleda u prirodi, jednobožno s nekoliko točkica. Osim učenika N.S. koji je koristio više boja, osnovnih i izvedenih te, osim točaka, i linije.

S obzirom na učeničke radove može se zaključiti da je hipoteza H1 opovrgnuta jer učenici, osim učenika N.S., nisu kreativno iskoristili dobiveni materijal, bez obzira na dobivene upute. Također, uočava se da je hipoteza H2 potvrđena jer su se učenici većinski držali dobivenih uputa i nisu se odvažili na originalno rješenje na likovni problem. Hipoteza H3 je opovrgnuta, učenici se nisu odvažili na neobičnije i kreativnije rješenje likovnog problema, što je vidljivo iz velike sličnosti kod većine učenčkih radova, ili su bubamare oslikane narančastom ili plavom bojom, izuzevši rad učenika N.S. koji se kreativno izrazio i oslikao bubamaru s više boja (i osnovnih i izvedenih).

Nakon analize može se doći do zaključka da iz završnih radova učenika nije vidljiv visok stupanj kreativnosti. Iz završnih je radova vidljivo da je većina učenika bubamare obojila na način koji su vidjeli u primjeru učeničkog rada koji u slikarskoj tehnici prikazuje bubamare uglavnom narančaste, crvene i plave boje, osim jednog učenika koji je odlučio kombinirati osnovne i izvedene boje. Kreativnost učenika na ovom je satu ometao primjer učeničkog rada koji je učenicima prikazan u motivacijskom dijelu sata na kojemu su vidljive samo bubamare plave, odnosno narančaste boje, s crno obojenom glavom. Učenici su se, vođeni tim primjerom, držali načina odabira boje za svoj prikaz bubamare te se nisu odvažili na drugačiji odabir boje ili više boja na tijelu, odnosno glavi bubamare. Da bi se ovo spriječilo, moguće im je dati motivaciju koja nije vizualnog tipa te ih uputiti na što neobičnije rješenje likovnog problema.

7.2. Analiza radova učenika drugog razreda („Cvjetovi od kolutića i salveta“)

Slika 21. Proces lijepljenja kuglica od salveta (1)

Slika 22. Proces lijepljenja kuglica od salveta (2)

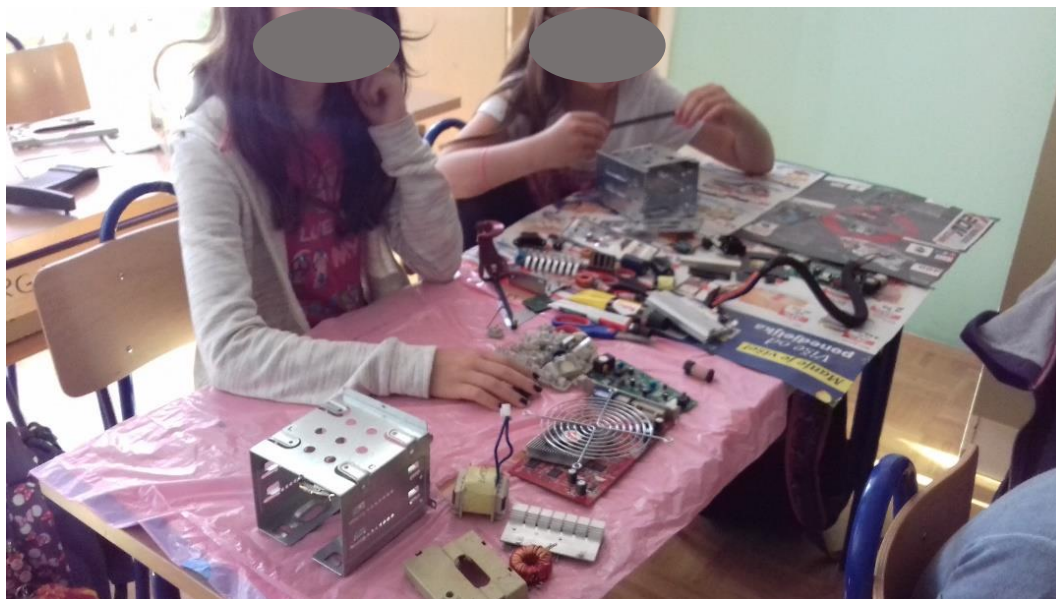
Slika 23. Radovi učenika 2.a razreda

Na temelju prethodnog promatranja i analize fotografije Marca Pascuala (naranča na kori drveta) te fotografije cvijeta hortenzije kao motiva, učenicima je zadan zadatak da od kolutića tuljaka toalet papira i kuglica salveta tehnikom lijepljenja naprave izmišljeni cvijet, pazeći pritom na kontrast površina. Proces se sastojao od dva dijela. Prvi dio odnosio se na stvaranje oblika cvijeta pomoću kolutića od rolica toalet papira, a drugi dio od pravljenja kuglica od salveta i njihovog lijepljenja u latice cvijeta (Slika 25., Slika 26.). Svi učenici su uspješno riješili likovni problem, ali promatran je i kreativan način provedbe rješenja likovnog problema. S obzirom na izgled cvijeta, nekoliko radova je slično odrađeno i što se tiče oblika latica i boja salveta koje su koristili za latice. Pojavljuje se i nekoliko radova sa šarenijim i većim brojem latica, a rad učenice A.P. (8 god) ističe se među ostalim radovima zbog neobičnog oblika cvijeta i može se reći da je njen rad najkreativnije odrađen što se tiče samog oblika cvijeta (Slika 26.).

S obzirom na učeničke radove i analizu istih, može se utvrditi sljedeće: hipoteza H1 je opovrgnuta s obzirom na to da je iz radova vidljivo da učenici nisu kreativno iskoristili reciklažne materijale. Hipoteza H2 je potvrđena jer su se svi učenici držali točno dobivenih uputa (koristili kolutiće kao takve, nisu im previše mijenjali oblik niti ih izrezivali, također, kuglice salveta su lijepili samo unutar tih kolutića), a hipoteza H3 je opovrgnuta jer se učenici nisu odvažili na kreativnije rješenje, između više radova vidljiva je sličnost u istom ili sličnom rasporedu latica i njihovih boja, očit je manjak kreativnosti.

Nakon analize može se doći do zaključka da će učenici, u većini, strogo pratiti upute učitelja. Samim time što im je svima na raspolaganju bio jednak materijal, ali su mogli birati koji će koristiti, većina učenika je odabrala iste boje salveta za svoje radove te je to jedan od mogućih razloga pojave sličnih radova. Na sam ishod završnih radova moglo bi se utjecati davanjem što različitijih materijala te početnom uputom da će najneobičniji rad biti ocijenjen najboljom ocjenom.

7.3. Analiza radova učenika trećeg razreda („Transformeri“)

Slika 24. Proces slaganja dijelova prije lijepljenja (1)

Slika 25. Proces slaganja dijelova prije lijepljenja (2)

Slika 26. Proces lijepljenja dijelova robota (1)

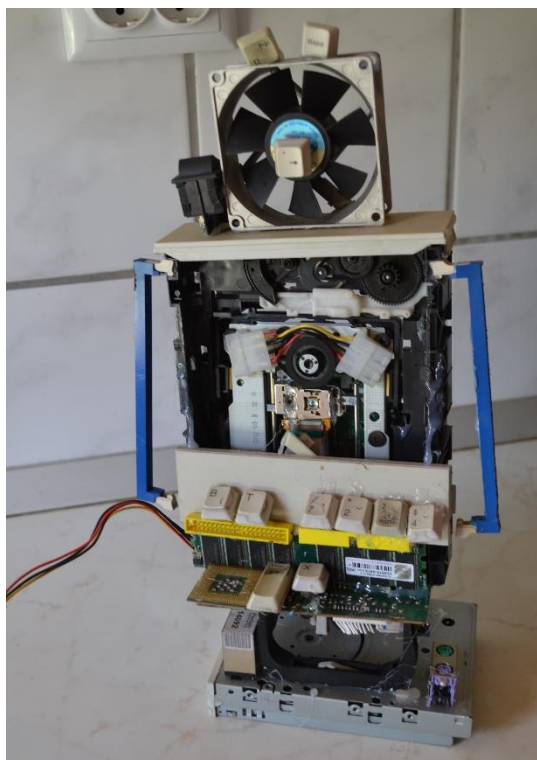

Slika 27. Proces lijepljenja dijelova robota (2)

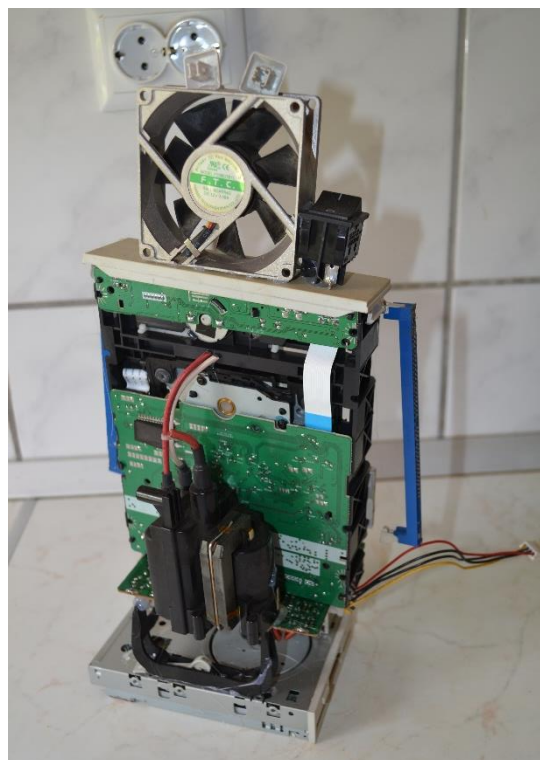

Slika 28. Radovi učenika trećeg razreda

Nakon promatranja i analize prikaza skulpture Vojina Bakića „Razlistana forma“ te „Balancing bread“ Ane Dominguez i Omara Sose, učenicima je prikazano nekoliko videozapisa iz filma *Transformeri*. Zadatak je bio od dijelova starih računala sastaviti vlastitog „transformera“ (robota), na način da se prvo poslože dijelovi kako bi se postigla ravnoteža te su zatim ti dijelovi lijepljeni. Svi su učenici uspješno riješili likovni problem. S obzirom na to da su učenici dobili ogromnu količinu materijala koji su trebali odabrati i sve odabrano iskoristiti, svi su učenici pronašli kreativno rješenje na likovni problem. Sljedeće fotografije prikazuju učenike radove uz koje je ukratko objašnjeno kako su učenici opisali svoje „robote“.

Slika 29. Rad učenika L.S. (izgled s prednje strane)

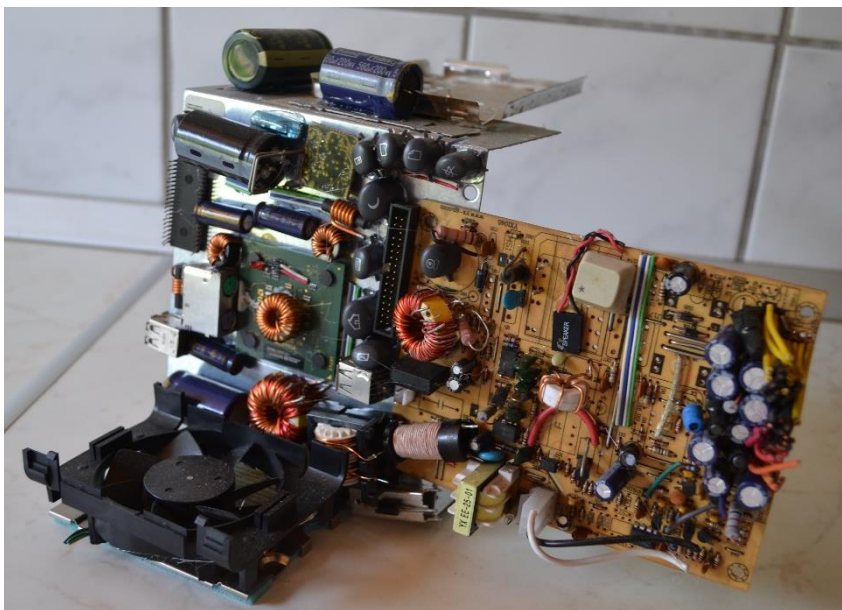
Slika 30. Rad učenika L.S. (izgled sa stražnje strane)

Svog „robota“ učenik L. S. nazvao je BT 7274. Ime robota smjestio je na prednji dio robota, kao što je vidljivo na Slici 29., točnije na njegovom trupu, na način da je zalijepio znakove s tipkovnice računala. Sa stražnje strane „robota“ (Slika 30.) vidljiv je maleni motor koji je učenik opisao kao pogon, tj. motor koji pokreće robota. Ovaj rad izdvojen je kao jedan od kreativnijih rješenja na likovni problem zbog načina na koji je učenik predstavio robota te opisao neke njegove mogućnosti i funkciju njegovih dijelova.

Slika 31. Rad učenika I. M.

Učenik I. M. svog je robota detaljno opisao, osobito njegove mogućnosti. Napravio je mač koji robot drži u ruci, a služi mu u borbi protiv drugih robota. Tipke mu služe za pisanje tajnih poruka drugim robotima prijateljima. Na glavi robota nalazi se antena koja mu služi za slanje tih tajnih poruka drugim robotima kako bi mogli pobijediti u borbi protiv loših robota. Također, na robotu se nalazi i „raketni bacač“ koji mu također pomaže u borbi. Ovaj je rad izdvojen kao jedan od kreativnijih rješenja na zadan likovni problem također zbog raznih dijelova koje je učenik napravio i detaljnim opisom objasnio njihovu ulogu.

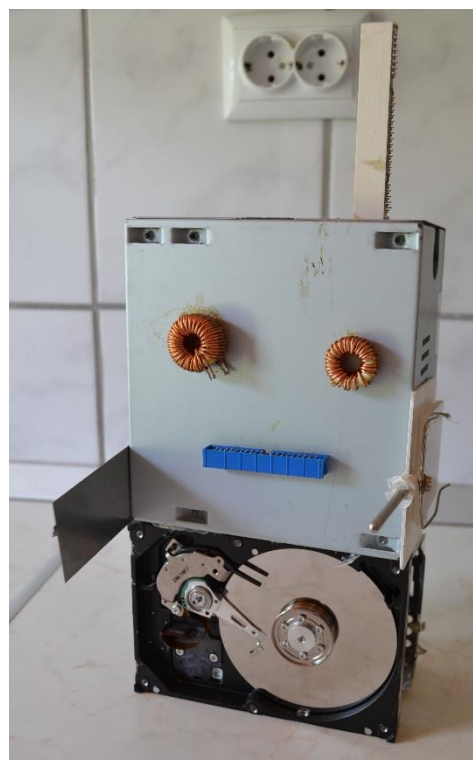

Slika 32. Rad učenice L. M.

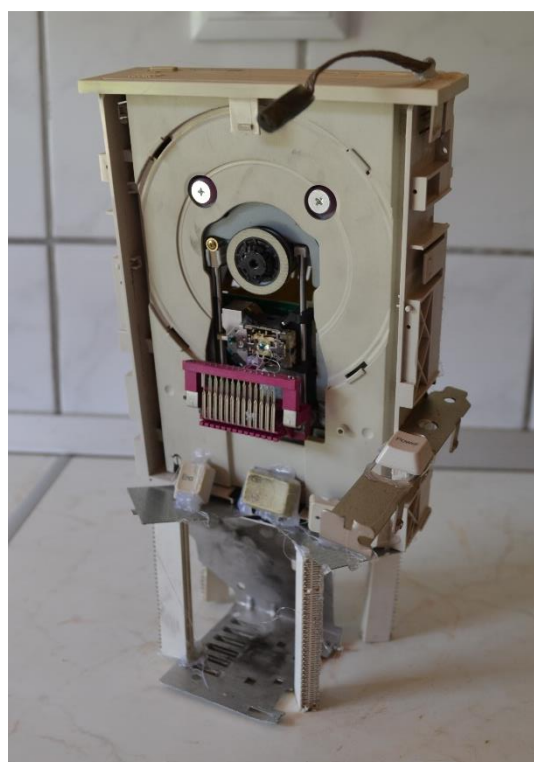
Učenica L.M. svog je robota opisala kao da se nalazi usred pretvaranja iz cisterne u pravog robota. Opisala je da se na gornjem dijelu nalaze spremnici za gorivo koje robotu služe za kretanje. Ventilator na donjem dijelu robot koristi kao propeler, da bi mogao letjeti. Na desnom dijelu ploče nalaze se bacači raketa koji robotu služe za obranu. Ova učenica jedina je primijenila video zapis koji im je prikazan kao motivacija, tj. jedina je prikazala robota („transformera“) u procesu pretvorbe iz vozila u robota.

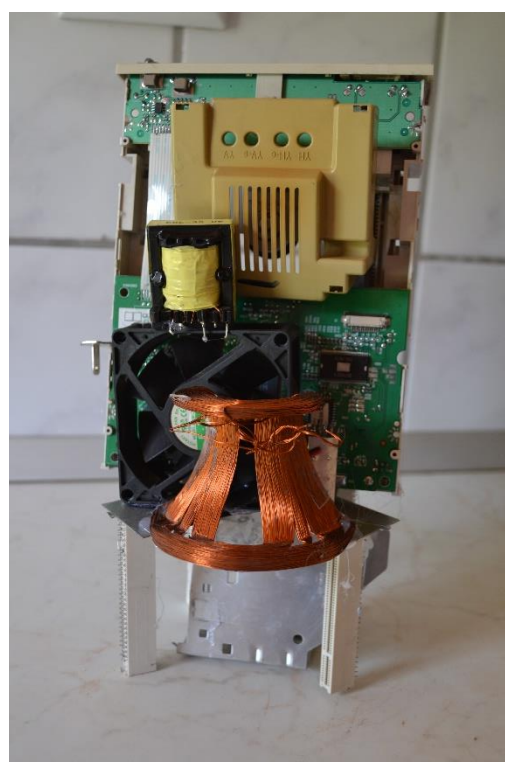
Slika 33. Rad učenice D.Š.

Slika 34. Rad učenika M.B.

Slika 35. Rad učenika J.P. (prednji dio)

Slika 36. Rad učenika J.P. (stražnji dio)

Nakon analize ueničkih radova utvrđeno je da je hipoteza H1 potvrđena, uenici su bili vrlo uzbuđeni i motivirani samim tim što nikad nisu imali priliku raditi s ovakvim materijalima i kreativno su ih iskoristili. Hipoteza H2 je opovrgnuta, uenici nisu strogo slušali upute, već su se odvažili na nešto više te svojim „transformerima“ dodavali razne dodatke koji su predstavljali oružje ili komunikatore, kako su i sami uenici rekli pri opisivanju svojih robota. Hipoteza H3 je potvrđena, uenici nisu dobili upute kako koristiti reciklažne materijale, svaki rad je sam za sebe originalno odrađen, nisu se pojavile nikakve sličnosti među radovima. Rezultati rada uenika na ovom satu pokazuju visok stupanj kreativnosti, ne samo u samom rješavanju likovnog problema, već i u imenovanju robota i opisivanju njegovih mogućnosti.

Nakon analize može se zaključiti da prisutnost velike količine raznolikog materijala koji je uenicima bio dostupan i jednostavna uputa učitelja da naprave vlastitog robota iz mašte dovode do rezultata visokog stupnja kreativnosti, što je vidljivo, ne samo u raznolikosti robota, već i u načinu na koji su uenici svoje robote opisali. Velika je važnost što učitelj ne daje previše uputa koje bi mogle „zakočiti“ ueničku kreativnost, već jednostavnom uputom daje uenicima na izbor kako će roboti izgledati, što potvrđuje hipotezu H3.

8. RASPRAVA O REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA

Rezultati analize priručnika „Kreativni kutak“ i „Rukotvorine“ pokazuju da većina „kreativnih“ priručnika tu kreativnost zadržava na samoj ideji, tj. načinu na koji se upotrebljava materijal u određenim projektima, a u ovom slučaju su to reciklažni materijali. Nakon analize, smatram da bi ovakvi priručnici svojim korisnicima, i odraslima i djeci, trebali ostaviti više slobode u izvedbi projekta. Naravno, odlično je što su određeni dijelovi uputa, na primjer načini korištenja određenih materijala kao što je vruće ljepilo, posebno naglašeni i opisani, što je vrlo korisno onima koji se nikada nisu koristili tim tehnikama pri izradi likovnih radova. Bez obzira na to, u projektima bi trebalo biti više slobodnog izbora u samom završnom izgledu rada. Trebalo bi ostaviti na slobodu načine kako će neki dijelovi projekta izgledati, kako će biti posloženi ili obojeni. Samim time što je točno određeno kako nešto rasporediti ili obojiti sputava se odrasle i djecu u slobodnom kreativnom izražavanju pri radu. Potrebno je poticati slobodno izražavanje, a samim time i kreativnost te ju dovesti do što više razine.

Analizirajući likovne radove učenika nakon provedenih nastavnih sati, uočeno je kako je većina učenika u prvom i drugom razredu na slične ili iste načine došla do rješenja likovnog problema. Neki učenici u ta dva odjela su se izdvojili te odlučili na neobičniji pristup rješavanju likovnog problema. Međutim, u odjelu trećeg razreda učenici su postigli visok stupanj kreativnosti, što je vidljivo u širokom spektru raznovrsnih učeničkih radova.

Hipoteza H1 - Učenici će kreativno iskoristiti reciklažne materijale samim time što ih ne koriste često, bez obzira na upute, u prvom i drugom razredu je opovrgnuta, što je vidljivo iz sličnog ili istog načina upotrebe materijala (Slika 20., Slika 23.), dok je u trećem razredu potvrđena (Slika 28.). U prvom i drugom razredu hipoteza je opovrgnuta jer učenici, bez obzira na to što su dobili didaktički neoblikovan materijal, tj. reciklažne materijale, nisu ih kreativno iskoristili. U trećem su razredu učenici bili iznenađeni i motivirani samim time što su dobili neobičan materijal za rad, što je rezultiralo originalnošću pri njegovoj upotrebi.

Hipoteza H2 - Učenici kojima se daju točne upute strogo će se držati dobivenih uputa od strane učitelja i neće se odvažiti na originalno rješenje na likovni problem, je potvrđena u prvom i drugom razredu (Slika 20., Slika 23.), što je vidljivo iz toga da se većina učenika strogo držala učiteljeve upute o samom izgledu završnog rada, dok se samo po jedan učenik u svakom razredu odvažio na originalno i kreativno rješenje likovnog problema (Slika 20., Slika 22.). U trećem

razredu ova hipoteza je opovrgnuta jer je jedina uputa učitelja bila da rad bude što kreativniji, nije bilo strogo određenog izgleda završnog rada čime je i završni rezultat bio vidno raznolik (Slika 28.).

Hipoteza H3 - Učenici kojima neće biti dane upute kako koristiti reciklažne materijale, ostvarit će najkreativnija rješenja je opovrgnuta u prvom i drugom razredu jer su se učenici strogo držali dobivenih uputa i nisu pokazali kreativno rješenje, tj. došlo je do pojave velikog broja sličnih ili istih radova (Slika 20., Slika 23.). Ova je hipoteza potvrđena u trećem razredu. Učenicima nije dana stroga uputa kako završni rad trebao izgledati, što se pokazalo kao najbolji način poticanja jer su radovi bili raznoliki i na visokom stupnju kreativnosti (Slika 28.).

9. ZAKLJUČAK

Uloga je učitelja u nastavi Likovne kulture, a i u samom poticanju i oblikovanju učeničkih sposobnosti velika. Osim prenošenja znanja i vrednovanja, učiteljeva je uloga motivirati i poticati učenike na razvijanje njihovih sposobnosti. Također, učitelj treba poticati učenike na razvijanje samostalnosti i kreativnosti, kako u učenju, tako i u životu. Zadaća je učitelja na nastavi Likovne kulture poticati na pronalaženje kreativnih i jedinstvenih rješenja na likovni problem, što se može postići na način da se učenicima nude različite likovne tehnike i pribor te, uz to, ponuditi i didaktički neoblikovane materijale, koji će kod učenika pobuditi zainteresiranost i kreativnost. Kreativnost je definirana kao „mentalni proces kojim osoba stvara nove ideje ili produkte, ili kombinira postojeće ideje i produkte na način koji je za nju nov (Vizek Vidović i suradnici, 2003)“.

U ovom diplomskom radu, *Kreativna upotreba reciklažnih materijala u nastavi Likovne kulture*, cilj je bio otkriti jesu li uopće priručnici za kreativnu upotrebu reciklažnih materijala prilagođeni na način da potiču učeničku kreativnost i potiče li sama upotreba neuobičajenih materijala, u ovom slučaju reciklažnih, učenike na njihovo kreativno korištenje pri rješavanju likovnih problema. Kroz analizu dvaju priručnika uočeno je da većina likovnih projekata u njima ima strogo određen način kako koristiti reciklažne materijale i točne upute kako nešto obojiti ili ukrasiti, čime se uskraćuje mogućnost da se učenik kreativno izrazi. Nadalje, nakon odrađenih sati u prvom, drugom i trećem razredu osnovne škole i analize završenih učeničkih radova, utvrđeno je da će učenici kreativno upotrijebiti reciklažne materijale ukoliko je dostupan što raznolikiji materijal među kojem će oni sami odabrati onaj koji će iskoristiti, ali ukoliko je materijal kojim rade sličan ili isti kod svih učenika, vjerojatnost da će se pojaviti više sličnih ili istih radova je velika.

Može se zaključiti da sama ideja kreativne upotrebe reciklažnih materijala u nastavi Likovne kulture ne mora značiti da će učenici te iste materijale kreativno iskoristiti. Učiteljeva je uloga pripremiti što raznolikiji materijal koji će učenici koristiti te stvoriti kreativno i poticajno okruženje u kojemu će učenici likovno stvarati. Korištenjem neuobičajenih, tj. didaktički neoblikovanih materijala u nastavi Likovne kulture, kao što su reciklažni materijali, te ostalim tehnikama potrebno je razvijati i poticati učeničku kreativnost, ne samo u području likovnog izražavanja, već i u ostalim područjima ljudske djelatnosti, prirodnih i društvenih znanosti. Također, upotrebom reciklažnih materijala u nastavi upoznajemo učenike s pojmom

recikliranja, tj. ponovnom upotrebom otpada te važnosti recikliranja za očuvanje okoliša i života na Zemlji.

LITERATURA

1. Babić, A. (1985). *Likovni odgoj s metodikom*. Osijek: Pedagoški fakultet Sveučilišta u Osijeku.
2. Belamarić, D. (1987). *Dijete i oblik: Likovni jezik predškolske djece*. Zagreb: Školska knjiga
3. Grgurić, N., Jakubin, M. (1995). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa.
4. Huzjak, M. (2017). *Šablona*. Pribavljeno 23.6.2019., sa <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/sablone.htm>
5. Huzjak, M. (2017). *Šablona: Šablonsko (stereotipno) ponašanje*. Pribavljeno 23.6.2019., sa <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/sablone.htm>
6. Jakubin, M. (1990). *Osnove likovnog jezika i likovne tehnike*. Zagreb.
7. Jurin, M. (2017). *Kreativni kutak, Priručnik za male i velike kreativce*. Zagreb: Ljevak.
8. Kalambura, S., Kiš D. (2018). *Gospodarenje otpadom I*. Osijek: Poljoprivredni fakultet u Osijeku.
9. Kay, A. i sur. (2014). *Rukotvorine*. Rijeka: Leo-commerce.
10. MZOS. (2006). *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb: 10000.
11. Sartori, M. (2004). *Tehnike i umijeće crtanja*. Rijeka: Leo-commerce.
12. Tanay, E.R. (2002). *Valovi boja, Priručnik za likovnu kulturu*. Zagreb: Školska knjiga.
13. Vizek Vidović, V. i sur. (2003). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP-VERN'
14. Zelena akcija (2012). *Razumjeti otpad, Priručnik za podizanje svijesti*. Zagreb: Zelena akcija.